

संदर्भ क्र./शिवाजी वि/संलग्नता/टी-२/

परिपत्रक

No 7 8 8

दि.

18 DEC 2025

प्रति,

मा. प्राचार्य/संचालक,

सर्व संलग्नीत महाविद्यालये/ संस्था,

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

विषय :- भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारे उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष
टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भ :- १. महाराष्ट्र शासन क्र. उशिस/मानव श्वान संघर्ष उपाययोजना/मवि-१/ई.२४७१९८९,
दि.१५/१२/२०२५ रोजीचे पत्र.

२. क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय, दि.१३/१२/२०२५ रोजीचे पत्र.

महोदय/महोदया,

उपरोक्त विषय व संदर्भीय पत्रास अनुसरून आपणांस कळविण्यात येते की, भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारे उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी महाविद्यालयाने या पत्रान्वये दिलेल्या सुचनांचे तंतोतंत पालन करून योग्य ती कार्यवाही करावी व केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल दिनांक १९/१२/२०२५ पर्यंत तात्काळ विद्यापीठ कार्यालयास (संलग्नता टी-२ विभागास) ईमेलद्वारे पाठविण्यात यावा.

कळावे.

आपला विश्वासू

डॉ. पी. एस. पांडव
उपकुलसचिव
संलग्नता टी-२ विभाग

सोबत :- संदर्भीय पत्रे जोडली आहेत.

महाराष्ट्र शासन
उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य
४१२ ई, बहिरट पाटील चौक, मॉडेल कॉलनी, शिवाजीनगर, पुणे- ४११ ०१६

Web : www.dhepune.gov.inE-Mail : mavi.dhepune@gov.in

फोन नं. ०२०/२६१२२११९

क्र. उशिस/मानव श्वान संघर्ष उपाययो. /मवि-१/ई. २४७११८९

दि. १५.१२.२०२५

कालमार्यदित/ तातडीने

प्रति,

१. सर्व विभागीय सहसंचालक,
उच्च शिक्षण
२. कुलसचिव,
सर्व अकृषी /अभिमत/ स्वयंअर्थसहायीत विद्यापीठे

विषय:- भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भ:- शासन पत्र क्र. संकीर्ण -२०२५/प्र.क.१२२/समन्वय दि.१३.१२.२०२५

उपरोक्त विषयाबाबत संदर्भांकित पत्रासोबत मा. मुख्य सचिव यांचे कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, पत्र क्रं. DAHD- १०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८) दि.१३.११.२०२५ रोजीचे पत्र सोबत जोडले आहे. कृपया अवलोकन करावे.

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र.५/२०२५ दाखल झाली असून सदर याचिकेच्या अनुषंगाने दि.७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षाच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल आठ आठवड्यात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राद्वारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत.

त्यानुषंगाने मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा. मुख्य सचिव, कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग यांच्या पत्रान्वये दिलेल्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करून उचित कार्यवाही करण्याबाबत आपल्या अधिनस्त सर्व संलग्गित महाविद्यालये/ शैक्षणिक संस्था यांना तात्काळ सूचना देण्यात याव्यात.

तसेच प्रस्तुत प्रकरणी शैक्षणिक संस्था/ महाविद्यालयांनी केलेल्या कार्यवाहीबाबतचा अहवाल आपल्या स्तरावर संकलित करून विभागनिहाय अहवाल दि.१९.१२.२०२५ रोजी दुपारी २.०० वाजेपर्यंत संचालनालयाच्या mavi.dhepune@nic.in या ईमेल आयडीवर सादर करावा.

प्रस्तुत प्रकरणी शासनाने मा. सर्वोच्च न्यायालयास अहवाल सादर करावयाचा आहे त्यानुषंगाने प्रथम प्राधान्याने कार्यवाही करावी .

Digitally signed by
USHA RAMDAS SHINDE

Date: 16-12-2025

17:51:39

(ऊषा शिंदे)

कनिष्ठ प्रशासन अधिकारी,
उच्च शिक्षण संचालनालय,
महाराष्ट्र राज्य, पुणे-१६.

प्रत:- मा. अपर मुख्य सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार भवन मुंबई-३२ यांना सविनय माहितीस्तव सादर.

महाराष्ट्र शासन

उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग मंत्रालय विस्तार, कक्ष क्रमांक-४३१,
चौथा मजला, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मुंबई-४०० ०३२

Email ID:- do.asthahte-mh@govin

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय

दिनांक:- १३.१२.२०२५

प्रति,

१. संचालक (उच्च शिक्षण/तंत्र शिक्षण//कला/ग्रंथालय), महाराष्ट्र राज्य, पुणे/मुंबई.
२. कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे महाराष्ट्र राज्य, महाराष्ट्र.
३. संचालक, महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळ,

विषय - भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच
मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भ- कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, अ.शा.पत्र क्र. DAHD-
१०४३/१/२०२५ पदुम- ४ (१४२२५२८) यांच दि.१३.११.२०२५ रोजीचे पत्र.

मा. मुख्य सचिव यांचे क्र. DAHD-१०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८), दि. १३.११.२०२५ रोजीचे
अर्धशासकीय पत्र व त्यासोबतचे मा. सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्र. ५/२०२५ प्रकरणी मा.
न्यायालयाने दि. २२ ऑगस्ट २०२५ रोजी दिलेल्या आदेशाची प्रत सोबत पाठविण्यात येत आहे.

२. प्रस्तुत प्रकरणी भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या
पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र. ५/२०२५ दाखल झाली आहे. सदर याचिकेवर दि.
०७/११/२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षाच्या
गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुपालनाच्या
अनुषंगाने करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल आठ आठवड्यात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राबदारे मा. सर्वोच्च
न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर निर्णयात या विभागांतर्गत यंत्रणेशी संबंधित असलेले काही
ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत:-

अ) शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या
संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे

आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री 8 आठवड्यांच्या आत करणे.

ब) निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी संस्थेने नोडल अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करून सदर अधिकाऱ्यांची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकार क्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणांना कळविणे.

क) केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चावल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

३. मा. मुख्य सचिवांच्या निर्देशांच्या अनुषंगाने, या विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणखालील संचालक आणि संबंधित विद्यापीठांच्या कुलगुरुंना सूचित करण्यात येते की, त्यांनी आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांना मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा. मुख्य सचिवांच्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करण्याबाबत निर्देश द्यावेत. तसेच, सर्व कुलगुरु यांनी मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांची काटेकोर अंमलबजावणी सुनिश्चित करावी आणि त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांकडून प्राप्त करून संचालक, उच्च शिक्षण यांच्या मार्फत दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा. तसेच संचालक, तंत्र शिक्षण आणि संचालक, कला यांनी पदविका महाविद्यालयांचा याबाबतचा अनुपालन अहवाल दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा.

सोबत : वरीलप्रमाणे

(बी.वेणुगोपाल रेड्डी)

अपर मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

निवड नस्ती (समन्वय).

सं. ४६८/समन्वय
२५/११/२५

राजेश कुमार
मुख्य सचिव

आ.पत्र क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८)
कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व
मत्स्यव्यवसाय विभाग
मंत्रालय, मुंबई-४०००३२
दिनांक :- १३ नोव्हेंबर, २०२५

महोदय,

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव-श्वान संघर्षाच्या गंभीर घटनांच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात ५/२००५ ही SOU MOTO WRIT PETITION दाखल केली आहे. सदर याचिकेवर दि.०३.११.२०२५ व दि.०७.११.२०२५ रोजी सुनावणी झाल्या आहेत, त्यापैकी दि.०३.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीस मी स्वतः उपस्थित होतो. सुनावणीअंती दिलेल्या निर्देशांचे अवलोकन केले असता मा. सर्वोच्च न्यायालयाने सदर बाब अतिशय गांभिर्याने घेतले असल्याचे स्पष्ट होत आहे.

दि.०७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती दिलेल्या अंतरिम निर्णयान्वये (प्रत सोबत) मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशानुसार भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव-श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून, सदर निर्देशांच्या अनुपालनाच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल ८ आठवड्यात मुख्य सचिवांच्या शपथ पत्राद्वारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर न्यायनिर्णयात आपल्या विभाग व विभागांतर्गत यंत्रणेची संबंधित असलेले काही ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत.

- शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकार्यांच्या संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री ८ आठवड्यांच्या आत करणे.
- निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी नोडल अधिकाऱ्याची नियुक्ती करून सदर अधिकाऱ्याची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकारक्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणाळा कळविणे.
- केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शाळा आणि शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चाबल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या दि. ०७.११.२०२५ च्या न्यायनिर्णयाचे अवलोकन केले असता निर्देशांचे अनुपालन न झाल्यास संबंधित अधिकाऱ्यांना वैयक्तिकरित्या जबाबदार धरण्यात येईल, असे वारंवार स्पष्ट केले आहे. ही वस्तुस्थिती विचारात घेऊन आपल्या विभागाशी संबंधित वरील निर्देश व न्यायनिर्णयात समाविष्ट असलेले सामुहिक निर्देशांची प्राथम्याने अंमलबजावणी करून केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल कोणत्याही परिस्थितीत दि. २२.१२.२०२५ पुर्वी पशुसंवर्धन विभागात डॉ. नरेश बांगर, अवर सचिव (पदुम-४) यांना प्रत्यक्ष अथवा us.adf@mh@gov.in या ई-मेल वर सादर करावा.

Urgent

आपला स्नेहांकित,

(राजेश कुमार)

१) प्ल. मू. अ. ०.०. letter to all VCs & Directors.
२) प्ल. convene a VC on the spot with VCs / Directors.
श्री बी. वेणुगोपाल रेड्डी (भाप्रसे),
अप्पर मुख्य सचिव,
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
This may be included in the agenda along with the agenda items of the Board.

०३/११/२५

१२/११

२५.११.२०२५

दूरध्वनी : कार्यालय ०२२-२२०२ ५० ४२/२२०२ ८७ ६२, फॅक्स : २२०२ ८५ ९४, ई-मेल : cs@maharashtra.gov.in